

HADITH

Uluslararası Hadis Araştırmaları Dergisi
International Journal of Hadith Researches
المجلة الدولية لأبحاث الحديث

Temmuz | July | يوليو | 2025, 14: 190-211

Q̄irāt Kelimesini İçeren Merfû Hadislerin Mevzû Olma İhtimali Üzerine Bir İnceleme

A Study on the Possibility of Marfû Hadiths Containing the Word Q̄irāt Would Be Fabricated

دراسة حول إمكانية أن تكون الأحاديث المرفوعة التي تحتوي على كلمة قيراط بالوضع

Ali Kuzudişli

Prof. Dr.

Gümüşhane University | Faculty of Theology

Gümüşhane | Türkiye

E-mail: akuzudisli@gumushane.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-2135-5439

RORID: <https://ror.org/00r9t7n55>

Makale Bilgisi | Article Information

Makalenin Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received Date: 26.04.2025

Kabul Tarihi | Accepted Date: 28.07.2025

Yayın Tarihi | Published Date: 31.07.2025

Yayın Sezonu | Pub. Date Season: Temmuz | July

DOI: 10.61218/hadith.1684500

Atıf | Citation: Kuzudişli, Ali. "Q̄irāt Kelimesini İçeren Merfû Hadislerin Mevzû Olma İhtimali Üzerine Bir İnceleme". *HADITH* 14 (Temmuz 2025), 190-211.

Etik Beyan | Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. | It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (Ali Kuzudişli)

Çıkar Çatışması | Competing Interests: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. | No conflict of interest declared.

Finansman | Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. | No external funding was used to support this research.

Yayıncı | Published by: Veysel Özdemir.

İntihal | Plagiarism: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. | This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected. Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. | This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hadith> | mail: index.hadith@samsun.edu.tr

Qīrāt Kelimesini İçeren Merfû Hadislerin Mevzû Olma İhtimali Üzerine Bir İnceleme

Prof. Dr. Ali Kuzudişli

Anahtar Kelimeler:	Öz
Hadis Ehl-i hadis Metin tenkidi Qīrāt Koyun çobanlığı	Buhârî'nin Şahih'inde yer alan bir rivayette Hz. Peygamber'in birkaç kırat (Ar. qīrāt ç. qarārīt) para karşılığı Mekkelilerin koyunlarını güttüğü nakledilmektedir. Muhaddislerden bazıları, rivayette geçen qarārīt kelimesiyle para kastedilmediğini bu kelimenin Mekke yakınlarında bir yer adı anlamına geldiğini iddia etmiştir. Bazı kimseler de Hz. Peygamber döneminde qīrāt para biriminin bilinmediğini ileri sürmüştür. Bu meseleyi tartışan muhaddisler arasında, Hz. Peygamber döneminde qīrāt para ölçüsünün bilinmediği iddiasına karşı çıkan birine rastlanmamıştır. Eğer Hz. Peygamber döneminde qīrāt kelimesinin bilinmediği gerçekse, qīrāt kelimesini içeren merfû hadislerin sonraki dönemde uydurulduğuna dair güçlü bir kanıt ortaya çıkmış olacaktır. Bu makale, qīrāt para biriminin Hz. Peygamber döneminde bilinip bilinmediğini araştırmak ve mümkün olduğunca net bir sonuca ulaşmak amacıyla çalışılmıştır. Elde edilen sonuca göre içinde qīrāt kelimesi geçen merfû hadislerin, genel bir değerlendirmeye sonradan üretilmiş rivayetler olarak kabul edilip edilemeyeceği sorusuna cevap aranmıştır. Bu araştırma, tarihin bir kesitinde ortaya çıkmış ve birkaç yüzyıl boyunca farklı kimseler tarafından tartışılmış bir konuyu ele aldığı için hadis tarihine, ehl-i hadisin düşünce yapısına ve onların diğer ilim ehli kimselerle ilişkilerine dair bazı ipuçları vermektedir.

A Study on the Possibility of Marfû Hadiths Containing the Word Qīrāt Would Be Fabricated

Keywords:	Abstract
Hadith Ahl al-hadith Textual criticism Qīrāt Sheep herding	In a narration in Bukhari's Şahih, it is narrated that the Prophet herded the sheep of the Meccans in exchange for a few carats (Ar. qīrāt pl. qarārīt) of money. Some of the scholars of hadith have argued that the word qarārīt does not refer to money, but rather to a place near Mecca. Others have claimed that the currency of qīrāt was unknown during Prophet's time. Among the scholars of hadith, no one has been encountered who said that the information that the currency of qīrāt was unknown during the time of the Prophet is wrong. If it is true that the word qīrāt was not known during the time of the Prophet, then strong evidence will have emerged that the hadiths containing the word qīrāt were fabricated in a later period. This article has been studied to investigate whether the currency unit qīrāt was known during the time of the Prophet and to reach as clear a conclusion as possible. Since this research deals with a subject that emerged at a certain point in history and was discussed by different people for several centuries, it provides some clues about the history of hadith, the mentality of the ahl-al hadith and their relations with other scholars.

Giriş

Bir hadisin isnad edildiğı kişiye ait olup olmadığı meselesi, hadis ilimlerinin temel problemlerindendir. Bu meseleyi incelemede tarihsel bilgiler, bazı sonuçlara ulaşma konusunda etkili olabilmektedir. Ravilerin doğum ve ölüm tarihleri, nerede yaşadıkları, kimlerden hadis aldıkları, kimlere hadis naklettikleri vb. bilgilerin kayıtları, hadislerin sıhhatiyle ilgili incelemelerde önem arz etmektedir. Benzer biçimde metin değerdendirmelerinde de rivayette yer alan bazı kelimeler, o kelimelerin tarihsel geçmişi ve kullanıldığı bölgeler dikkate alınarak metnin çıkış tarihi ve yeri hakkında önemli ipuçları verebilmektedir.

Aşağıda detaylı biçimde açıklanacağı üzere, erken dönem tarih kitaplarında Hz. Peygamber'in ilk gençlik yıllarında koyun çobanlığı yaptığı bildirilmekte, bazı hadis kaynaklarında da onun belirli bir ücret karşılığında bu görevi yerine getirdiğı bildirilmektedir. Metindeki ĳîrât kelimesinin çoğulu olan ĳarârîĳ kelimesiyle ücret değil, Mekke yakınlarında bir yer adının kastedildiğinin ileri sürölmesi birkaç yüzyıl süren bir tartışmayı başlatmıştır. İbn Hacer'in (ö. 852/1449) belirttiğine göre bu görüşü savunanlardan (isimleri verilmeyen) bazı kimselerin Hz. Peygamber döneminde bir ödeme aracı anlamında ĳîrât kelimesinin bilinmediğini gerekçe göstermesi¹ ve bu gerekçenin doğru olmadığını savunan birine rastlanmaması aslında daha genel bir problemi doğurmaktadır. ĳîrât kelimesi ücret veya karşılık anlamında birçok merfû hadiste yer aldığından, Hz. Peygamber döneminde ĳîrât kelimesi bilinmiyorsa, bu kelimeyi içeren metinlerin sonradan uydurulup Hz. Peygamber'e nisbet edildiğini gösteren güçlü bir argümanın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Hz. Peygamber döneminde ĳîrât kelimesi gerçekten bilinmiyor muydu? Bu meseleyi müstakil olarak tartışan herhangi bir çalışmaya rastlanmamış olup eserin herhangi bir yerinde ona değinen kaynaklara makale içinde atıfta bulunulmuştur. Öncelikle söz konusu tartışmanın nasıl ortaya çıktığı ve yayıldığı hakkında bilgi verilecektir.

1. Tartışmanın Çıkış Kaynağını Oluşturan Rivayet

Tartışmanın çıkış kaynağını oluşturan rivayet, erken döneme ait bir kaynakta şöyle rivayet edilmiştir:

Süveyd b. Saîd ve Ahmed b. Muhammed el-Ezrâkî el-Mekkî > Amr b. Yahya b. Saîd b. Amr b. Saîd b. el-Âs el-Kureşî > Dedesi Saîd > Ebû Hüreyre:

¹ Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî İbn Hacer, *Fethü'l-bâri bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Muhibbüddin el-Hatîb (Beyrut: Mektebetü's-Selefiyye, 1390), 4/441.

Hiz. Peygamber buyurdu ki: “Allah’ın gönderdiği her peygamber mutlaka koyun çobanıdır.” Ashabı ona: “Sen de mi, Ey Allah’ın elçisi?” dediler. O: “Evet, Mekkeliler için *ķarārīt* karşılığında onları güttüm.” dedi.²

Bu rivayet Süveyd b. Saîd ve Ahmed b. Muhammed el-Ezrakî adlarında iki kişinin Amr b. Yahya’dan rivayeti biçiminde kaydedilmiş, Buhârî (ö. 256/870) dönemine kadar hadis kaynaklarına yayılmamıştır. Buhârî onu, iki raviden biri olan Ahmed b. Muhammed aracılığıyla yine Amr b. Yahya senediyle şöyle nakletmiştir:

Ahmed b. Muhammed el-Mekkî > Amr b. Yahya > Amr’ın dedesi > Ebû Hüreyre:

Hiz. Peygamber buyurdu ki: “Allah’ın gönderdiği her peygamber mutlaka koyun gütmüştür.” Ashabı: “Sen de mi?” dediler. O: “Evet, Mekkeliler için *ķarārīt* üzere onları otlattım.” dedi.³

Buhârî’nin bu kaydında önceki metinden farklı olarak *bi’l-ķarārīt* yerine *ala’l-ķarārīt* ifadesi yer alır. Bunun dışında metinde önemli bir farklılık görülmemektedir. Aynı rivayet yine hicri üçüncü asra ait bir kaynak olan İbn Mâce’nin (ö. 273/887) *Sünen*’inde, iki raviden diğeri olan Süveyd b. Saîd aracılığıyla ve yine Amr b. Yahya senediyle şöyle nakledilmiştir:

Süveyd b. Saîd > Amr b. Yahya b. Saîd el-Kureşî > Dedesi Saîd b. Ebû Uhayha > Ebû Hüreyre: Hiz. Peygamber şöyle buyurdu: “Allah’ın gönderdiği her peygamber mutlaka koyun çobanıdır.” Ashabı ona: “Sen de mi, Ey Allah’ın elçisi?” dediler. O: “Evet, Mekkeliler için *ķarārīt* karşılığı onları güttüm.” dedi. Süveyd: “Yani her koyun bir *ķirāt* karşılığında.” dedi.⁴

İbn Mâce’nin bu metni *Tabakât*’taki metinle birebir aynı olup devamında ravilerden Süveyd tarafından *bi’l-ķarārīt* ifadesi hakkında bir açıklama yapılarak Hiz. Peygamber’in her koyun için bir *ķirāt* olmak üzere ücret karşılığında Mekkelilerin koyunlarını güttüğü açık biçimde beyan edilmiştir. İbn Mâce kaydındaki metnin, İbn Sa’d’ın kaydındaki metinle aynı olduğunu, Buhârî kaydındaki metnin ise *alâ ķarārīt* ifadesiyle daha önceki kaynaklarda bir örneğinin bulunamadığını vurgulamak gerekir.

Bu hadisin hicri üçüncü asırdan sonra da kaynaklarda, sened ve metin yönleriyle önemli değişimlere uğramadığı görülmüştür. Bu noktada söz konusu rivayetin senedinde dikkat çeken bazı konulara bakmak yararlı olacaktır.

² Muhammed b. Sa’d b. Menî’ ez-Zührî İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-kebîr*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü’l-Hancî, 2001), 1/103.

³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Câmi’u’l-müsnedü’s-sahîhu’l-muhtasar min umûri Resulillah (s.a.v.) ve sunenihi ve eyyâmihi*, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsir en-Nâsir (Dâru Tavki’n-Necât, 1422), “İcâre”, 2, 3/88 (No. 2262).

⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaut vd. (Dimeşk: Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, 2009), “Ticârât”, 5, 3/278 (No. 2149).

2. Amr b. Yahya

Üzerinde durulan hadisin bulunabilen senedleri Amr b. Yahya'da (ö. ?) birleşmektedir. İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) eserinde Amr b. Yahya adında iki ravi hakkında bilgi verilmiştir. Birincisi, sika ve çok hadis rivayet etmekle nitelendirilen Amr b. Yahya b. Umâre b. Ebî Hasen, Medineli tâbiûnun dördüncü tabakasında yer almaktadır.⁵ Diğer Amr b. Yahya b. Kimitta, Mekkeli tâbiûnun üçüncü tabakasından olup az hadis rivayet etmekle nitelendirilmiş ve hakkında başka bilgi verilmemiştir.⁶ Adı geçen iki ravi de qarârîr rivayetinin ravisi Amr b. Yahya değildir. Hadis ilk kez bu kaynakta bulunduğu halde onda, hadisi nakletmekte tek kalan ravi hakkında bilgi bulunamamıştır.

Buhârî, yukarıda geçen iki Amr b. Yahya'nın yanı sıra ismi Amr b. Yahya olan iki ravi hakkında daha bilgi verir. Bunlardan biri *Sahîh*'teki qarârîr hadisini rivayet eden şahıs Amr b. Yahya b. Saîd b. el-Âs el-Emevî'dir. Bu isimle tanıtılan ravinin, dedesi Saîd'den hadis rivayet ettiği, Ebû Ümeyye el-Mekkî'nin onu gördüğü, ondan Musa b. İsmail, Ahmed b. Muhammed el-Mekkî ve İbn Uyeyne'nin rivayet ettiği belirtilir. Bundan başka herhangi bir bilgi verilmez. Bu kaynakta, Amr b. Yahya'dan rivayet edenler içinde İbn Sa'd ve İbn Mâce'deki qarârîr hadisini Amr'dan rivayet eden Süveyd'in adı geçmemektedir.⁷ Sonraki ricâl kitaplarında qarârîr hadisinin ravisi Amr b. Yahya hakkında yer alan ilave bilgiler, kronolojik sıraya göre şöyledir:

Amr b. Yahya'nın adı zayıf ravilerin sıralandığı bir kitapta yer almış ve onun hakkında söz konusu hadisin ondan başkası tarafından rivayet edildiği konusunda bilgi sahibi olunmadığı ve onun hadisi az biri olduğu belirtilmiştir.⁸ Künyesinin Ebû Uhayha olduğu ancak bu künyenin dedesi Saîd b. el-Âs'a da ait olabileceği notu düşülmüştür.⁹ Bir başka kaynakta Amr b. Yahya'nın bazı rivayetleri sıralanmış ve onun künyesinin Ebû Uhayha olduğu yönünde nakilde bulunulmuştur.¹⁰ Yahya b. Maîn'in onun hakkında "salih" dediği nakledilmiş ve ondan hadis rivayet eden dokuz ravi ismi verilmiştir. Bunlar arasında Süveyd de vardır.¹¹ İbn Hibbân'ın onu *es-Sikât*¹² isimli kitapta zikrettiği

⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/496.

⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/50.

⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl Buhârî, *Kitâbü't-Târîhi'l-kebîr*, thk. Muhammed Abdülmûîd Han (Haydarabad: Dâiretü'l-Meârifî'l-Usmânî, ts.), 6/382.

⁸ İbn Adî el-Cürcânî, *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*, thk. Âdil Ahmed Abdü'l-Mevcûd, ed. Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 6/216.

⁹ Muhammed b. Muhammed el-Kerâbisî Ebû Ahmed el-Hâkim, *el-Esâmî ve'l-künâ*, thk. Ebû Ömer Muhammed b. Ali (Kahire: Dârü'l-Fârûk, 2015), 1/325.

¹⁰ Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimeşk*, thk. Muhibbüddîn Ebû Saîd (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1995), 46/454.

¹¹ Abdulganî el-Makdisî, *el-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, thk. Şâdî b. Muhammed (Kuveyt: Şeriketü Ğarrâs li'd-Dâiye, 2016), 8/60.

¹² Muhammed b. Hibbân el-Büstî İbn Hibbân, *Kitâbu's-sikât*, thk. Muhammed Abdülmûîd Han (Haydarabad: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1978), 7/217.

bildirilmiş,¹³ Yahya b. Maîn'in onun hakkında *la be'se bih*,¹⁴ Dârekutnî'nin ise sika dediği bilgisi verilmiş, onun hakkında "Herhangi birinin onu cerh ettiği konusunda bir şey nakledilmedi." denilmiştir.¹⁵ Netice olarak Amr b. Saîd'in kimliği hakkında Buhârî'nin verdiği bilgiden öteye neredeyse kimse geçememiştir. Buhârî, Ahmed b. Muhammed el-Mekki > Amr b. Yahya > Amr'ın dedesi > Ebû Hüreyre senediyle Hz. Peygamber'den iki farklı hadis daha nakletmiştir.¹⁶

3. arârî Kelimesi Hakkındaki Tartışmalar

Hz. Peygamber'in arârî üzere koyun obanlığı yaptığını bildiren hadiste arârî kelimesinin ücrete mi yoksa bir yer adına mı işaret ettiği konusu tartışma konusu olmuştur. Buhârî dönemine kadar bu tartışmanın varlığıyla ilgili bir kayda rastlanmamıştır. Buhârî'nin, hadisi *İcâre* kitabında tahrir etmesi ve arârî kelimesinin yer adı olduğuna dair bir şey söylememesi o dönemde arârî kelimesi üzerinde bir tartışma olmadığına işaret edebilir. Her ne kadar İbn Mâce'nin kaydında Süveyd'in "her koyunu bir irâa" şeklindeki açıklaması, arârî kelimesinin ücret anlamına geldiğini teyit etmek üzere yapılmış hissini uyandırır da bu tartışmanın nispeten daha geç dönemde ortaya çıktığını gösteren daha güçlü işaretler bulunmaktadır. Tahâvî'nin (ö. 321/933) bu hadis hakkında, yine arârî kelimesi üzerinden yapılan bir başka itiraza cevap verirken bu kelimenin yer adı olmasıyla ilgili herhangi bir şey söylememiş olması, onun yaşadığı dönemde bu tartışmanın mevcut olmadığına işaret edebilir. Tahâvî bu meseleyi "irâtan söz edilen bir yeri fethedeceksiniz."¹⁷ hadisi etrafında ele almıştır. Burada bu hadisi eleştiren kimseler, "Mısır dışındaki şehirlerde irâ sözünün insanların dillerinde dolaşp durduğunu gördüğünüz halde siz böyle bir şeyi nasıl kabul ediyorsunuz?" biçiminde bir itirazda bulunmuşlar, Tahâvî de Mısırlıların irâ kelimesini, diğer yerlerde yaşayanların aksine "bir kimseye hoşlanmadığı bir şeyi söylemek" anlamında kullanmalarından dolayı Mısır'ın "irâtan söz edilen şehir" diye nitelendirildiğini söyleyerek meseleyi çözmeye çalışmıştır. Bu bahiste, itiraz edenlerin arârî kelimesinin yaygın olarak her tarafta bilindiği itirazını reddeden bir şey söylenmemiştir.¹⁸

İbn Hübeyre (ö. 560/1165) dönemine kadar söz konusu arârî hadisi, önceki bazı delâil ve şerh kitaplarında yer aldığı halde bu kelimenin yer adı olduğuna işaret eden bir kaynağa rastlanmamıştır.

¹³ Ebu'l-Haccâc Yusuf b. Abdirrahman Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1983), 22/294.

¹⁴ Ebû Zekerîyya Yahya b. Maîn, *Târîhu İbn Maîn (Rivâyetü'd-Dûrî)*, thk. Ahmed Muhammed Nûr Seyf (Mekke: Merkezü'l-Bahsi'l-İlmî, 1979), 3/519.

¹⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb* (Haydarabad: Matbaatü Dâireti'l-Meârifî'n-Nizâmiyye, 1327), 8/118.

¹⁶ Buhârî, *Sahîh*, "Vudû' ", 21, 1/42 (No. 155); "Menâkıb", 24, 4/199 (No. 3605).

¹⁷ Ebu'l-Hasen Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî Müslim, *Sahîhu Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Kahire: Matbaatü İsa el-Bâbî, 1955), "Fedâilü's-Sahâbe", 226, 4/1970 (No. 2543).

¹⁸ Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed Tahâvî, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, thk. Şuayb el-Arnaut (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994), 3/294.

Ḳarārîṭ kelimesinin yer adı anlamına geldiği görüşüne ilk atıf İbn Hübeyre'nin kitabında bulunabilmektedir. Onun naklettiğine göre İbrahim el-Harbî, hadiste yer alan ḳarārîṭ kelimesiyle gümüş (para) cinsinden bir ücret kastedilmediğini, ḳarārîṭ kelimesinin yer adı olduğunu söylemiştir.¹⁹ Bu kaynaktan sonra, ḳarārîṭ hadisinin tahrir edildiği neredeyse her yerde bu tartışmaya değinildiği görülmüştür. İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 597/1201), şeyhi İbn Nâsır'ın (ö. 550/1155) görüşüne tabi olarak bu tartışmada İbrahim el-Harbî'nin görüşünü savunması ve Süveyd'in sözüne güvenilemeyeceğini söylemesi, tartışmayı alevlendirmiş gözükmektedir.²⁰ Arap dircisi Sağânî (ö. 650/1252), 615/1218 yılında Bağdat'a ilk gidişinde ehl-i hadisın kendisine söz konusu hadiste geçen ḳarārîṭ kelimesinin anlamını sorduklarını, bu soruya para anlamına geldiğini söyleyerek cevap verdiğini fakat onların filan hafızdan bu kelimenin dağ veya yer adı anlamına geldiğini naklettiklerini, kendisinin buna şiddetle karşı çıktığını anlatır.²¹ Ancak bu tartışmalarda, Hz. Peygamber döneminde ḳarārîṭ diye bir ödeme aracının bilinmediği gibi bir iddiaya rastlanmadığını vurgulamak gerekir.

Arapların önceki dönemlerde kîrât diye bir parayı bilmedikleri iddiası en erken hicri dokuzuncu yüzyıl eserlerinde görülebilmektedir. İbn Hacer, adını vermediği bazı kimselerin, Arapların kîrât diye bir parayı bilmediğini iddia ettiklerini ve kanıt olarak "Siz kîrâtı söz edilen bir yeri fethedeceksiniz..." hadisini gösterdiklerini nakleder. İbn Hacer bu hadisin delil olamayacağı görüşünde olmasına rağmen iki farklı görüşü uzlaştırmaya çalışır.²² Aynî (ö. 855/1451) de aynı iddiaya değinir ve Hz. Peygamber döneminde para anlamında ḳarārîṭ kelimesinin bilinmediği görüşüne itiraz etmez. Buna ilaveten ḳarārîṭ diye bir yerin de bilinmediğini ifade ederek, ḳarārîṭ kelimesinin (muhtemelen) Mekke yakınlarında bir yerin eski adı olduğunu, Hz. Peygamber'in bildirmesiyle insanların onu öğrendiklerini söyler. Sonra o da iki farklı görüşü uzlaştırmaya çalışır.²³

4. İbrahim el-Harbî

Tartışmada ḳarārîṭ kelimesinin bir yer adı olduğu görüşünün nisbet edildiği İbrahim el-Harbî'nin kim olduğu, atıf yapılan metinlerde tasrih edilmemiştir. Muhtemelen bu isimle, büyük muhaddis olarak tanıtılan Ebû İshak İbrahim b. İshak b. Beşir b. Abdillâh (ö. 285/899)²⁴ kastedilmektedir. Bu şahsın biyografilerinde ve ulaşılabilen eserlerinde ḳarārîṭ kelimesiyle ilgili bir

¹⁹ Yahya b. Hübeyre b. Muhammed İbn Hübeyre, *el-İfsâh an meâni's-sihâh*, thk. Fuâd Abdülmünim Ahmed (Riyad: Dârü'l-Vatan, 1417), 8/14.

²⁰ Ebü'l-Ferec Abdurrahmân b. Alî İbnü'l-Cevzî, *Keşfü'l-müşkil fi ehâdîsi's-Sahihayn*, thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb (Riyad: Dârü'l-Vatan, ts.), 3/546.

²¹ Hasen b. Muhammed b. el-Hasen Sağânî, *el-Ubâbü'z-zâhir ve'l-lübâbü'l-fâhir*, thk. Muhammed Hasen Âl-i Yasin (Bağdat: el-Mektebetü'l-Vataniyye, 1979), 160.

²² İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, 4/441.

²³ Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed Aynî, *Umdetü'l-kârî şerhu Sahihi'l-Buhârî* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.), 12/80.

²⁴ Ebu'l-Ferec Muhammed b. İshak İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, thk. İbrahim Ramazan (Beyrut: Dârü'l-Marife, 1997), 283.

açıklama bulunamamıştır. Ayrıca ölümünden yaklaşık iki yüz yıl sonra *ḡarārīt* ile ilgili görüşünün gün yüzüne çıkması dikkat çekicidir.

*ḡarārīt*in ücret anlamında kullanılmasına itiraz etmedeki gerçek *sâikin*, Hz. Peygamber'in, ücret karşılığında müşriklerin koyunlarını gütmesinin bir ayıp olarak görülerek metinde olduğu varsayılan bu uygunsuzluğu gidermek olduğu iddia edilmiştir.²⁵ Bu iddiaya göre *ḡarārīt* kelimesinin yer adı olduğunda ısrar etmenin nedeni, metinlerin ihtilafı veya tarihsel gerçekliklere aykırılık gibi metin tenkidini ilgilendiren bir mesele değil aksine ehl-i hadisten bir grubun Hz. Peygamber'i, ayıp gördükleri bir fiilden koruma gayretleridir.

*ḡarārīt*in yer adı anlamına geldiğini savunanların kullandığı iki gerekçe bulunmaktadır. Bunlardan biri, “*ḡarārīt*ten söz edilen bir yeri fethedeceksiniz...” rivayeti, diğeri ise “...Ben de ailem için Ecyâd'da koyun güderdim.” rivayetidir. Bu iki rivayetin kaynaklardaki durumu şöyledir:

Birinci hadis, birbirine çok benzeyen iki metinden türemiş bir sarmal²⁶ halinde hadis kaynaklarında yer almaktadır. Bu metinlerin en erken kayıtlarından biri şöyledir:

İbn İshak > Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zühri > Abdurrahman b. Abdillâh b. Ka'b b. Malik el-Ensârî sonra es-Sülemî: Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

“Mısır'ı fethettiğiniz zaman, oranın halkına iyi davranın çünkü onların zimmet ve akrabalık bağları vardır.”

Hadisin peşinden şu açıklamaya yer verilmiştir:

Muhammed b. Müslim ez-Zühri'ye sordum: “Resulullah'ın sözünü ettiği akrabalık bağı nedir?” O şöyle dedi: “İsmail'in annesi Hacer onlardandı.”²⁷

Bu metnin benzeri, bazı küçük tasarruflarla sonraki bir kaynakta şöyle tekrarlanmıştır:

Muhammed b. Ömer > Ma'mer ve Muhammed b. Abdillâh > Zühri > İbn Ka'b > Malik: Hz. Peygamber şöyle dedi:

“Kıptilere iyi davranın çünkü onların zimmet ve akrabalık bağları vardır.”

(Kim olduğu belirtilmemiş bir ravi) dedi ki: “Allah onlara rahmet etsin, Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'in annesi onlardandır. (Ayrıca) Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in annesi de onlardandır.”²⁸

²⁵ Ebû Abdillâh Fazlullâh b. Hasen Tûribişti, *Kitâbü'l-Müeyesser fi şerhi Mesâbihi's-sünne*, thk. Abdulhamid Hendâvî (Mekke: Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, 2008), 2/709.

²⁶ Sarmal kelimesiyle, yapısal yönden birbirine benzeyen metinlerin oluşturduğu kümeyi kastediyorum. Bir metin kümesinin sarmal olarak nitelendirilmesi için bazı şartlar gerekmektedir. Geniş bilgi için bkz. Ali Kuzudişli, *Rivayetlerde Sarmal Özellik* (İzmir: Tıbyan Yayıncılık, 2012), 64.

²⁷ Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekka vd. (Kahire: Mustafa el-Babi el-Halebi, 1955), 1/7.

²⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/203.

Bu tip metinlerin hiçbirinde “Orası arārīṭten söz edilen yerdir.” vb. bir ifadeye rastlanmamıştır.

Bu metnin, önüne ve peşine eklentilerin getirildiğı ikinci versiyonun en erken kayıtlarından biri şöyledir:

Vehb b. Cer r > Cer r’ın babası > Harmele > Abdurrahman b. Şim se > Eb  Basra > Eb  Zer: Allah’ın Resulü şöyle dedi:

“Siz Mısır’ı elbette fethedeceksiniz. Orada ir ṭ ismi söylenir. Orayı fethettiğiniz zaman halkına iyi davranın ünkü onların zimmet ve akrabalık bağları vardır.” veya (ismi belirtilmeyen ravilerden biri) şöyle dedi: “...onların zimmet ve sıhriyetleri vardır.” (Hadis şöyle devam etmektedir:) “Oradaki Lebine (adlı yerde) iki adamın birbiriyle savaştığını görürsen oradan derhal ık.” (İsmi belirtilmeyen bir ravi) dedi ki: Abdurrahman b. Ş rahbil b. Hasene ve onun kardeşinin Lebine mevkiinde savaştıklarını gördüm ve orayı derhal terk ettim.”²⁹ Hadisi aynı lafızlarla Müslim ( . 261/875) de rivayet etmiştir.³⁰

Bu formdaki metinlerin bazı kayıtlarında Mısır ismi açıka söylenmeyip “Siz elbette ir ṭtan söz edilen bir yer fethedeceksiniz...” şeklinde bir ifade bulunmaktadır. Bu biçimin erken kayıtlarından biri tarihi İbn Abdi’l-Hakem ( . 257/870) tarafından kaydedilmiştir.³¹ Bu hadisi benzer lafızlarla Müslim de tahrir etmiştir.³²

İkinci form metinlerde senedler Harmele’de birleşmektedir. Harmele b. İmr n b. Kur d et-T c b  Eb  Hafs el-Mısır  ( . 160/776), Tirmiz  ( . 279/892) haricinde Kütüb-i sitte müelliflerinin ric lindendir.³³ İkinci formun tüm tiplerinde ir ṭ ifadesi yer almaktadır.

5. Ciy d veya Ecy d İsmiinin Yer Aldığı Rivayetler

ar r ṭ kelimesinin yer adı olduğunu savunanların kanıt olarak ileri s rd kləri rivayetlerden ikincisi “...Ben de ailem iin Ecy d’da koyun g derdim.” hadisidir. Bu hadis deve obanlarıyla koyun obanlarının birbirlerine karşı üstünlük yarışına girdiklerini anlatan bir rivayetin sonunda yer almaktadır. Rivayet erken dönemlerden itibaren farklı kaynaklara yayılmış haldedir.³⁴ Ecy d veya Ciy d kelimesinin Mekke yakınlarında bir yer adı olduğunu başka bir kaynak da teyit etmektedir.³⁵ Bu

²⁹ Eb  Abdill h Ahmed b. Muhammed b. Hanbel e -Şeyb n  el-Mervez  İbn Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaut vd. (Beyrut: Müessesetü’r-Ris le, 2001), 35/409, (No. 21520).

³⁰ Müslim, *Sah h*, “Fed il ’s-Sah be”, 226, 4/1970 (No. 2543).

³¹ Abdurrahman b. Abdullah İbnu Abdi’l-Hakem, *F t hu Mısır ve’l-Mağrib* (Mektebetü’s-Sek feti’d-D niyye, 1415), 316.

³² Müslim, *Sah h*, “Fed il ’s-Sah be”, 226, 4/1970 (No. 2543).

³³ Abdulgan  el-Makdis , *el-Kem l f  esm ’r-ric l*, 4/136; Mizz , *Tehz b ’l-Kem l*, 5/546.

³⁴ Abdullah b. el-M b rek, *Kit b ’z-Z hd ve’r-rek ik*, thk. Habiburrahman el-A zam  (Beyrut: D ru’l-K t b ’l-İlmiyye, 2004), 415 (No. 1177); İbn Sa d, *et-Tabak t*, 1/104; İbn Hanbel, *Müsned*, 18/409 (No. 11918), (Son kaynakta *Müsned*’in muhakkikleri hadisin sah h liğayrih  olduğunu söylemişlerdir).

³⁵ Eb  Abdullah Y k t b. Abdill h Hamev , *Mu cem ’l-b ld n* (Beyrut: D ru S dir, 1995), 1/104.

hadisin delil gösterilme yönü muhtemelen “re‘â bi + (yer adı)” kalıbının “bir yerde (mal) gütmek” anlamında kullanıldığını göstermektedir.

6. Kîrât Kelimesini İçeren Rivayetler

Hz. Peygamber’e nisbet edilen birçok hadiste kîrât kelimesi yer almaktadır. Bu rivayetlerin bir bölümünde manevi ölçü anlamında kullanılmış, bunların bazılarında her bir kîrâtın Uhud Dağı kadar hatta ondan daha büyük olduğu ifade edilmiştir.³⁶ Manevi ölçü anlamındaki kîrât kelimesinin yer aldığı bazı rivayetlerin hadis kitaplarındaki durumu özetle şöyledir:

İbn Ömer’den nakledilmiştir: “Çoban köpeği veya av köpeği hariç, kim bir köpeği sahiplenirse onun sevabından her gün iki kîrât eksilir.”³⁷ Bu metin, farklı formlarda sonraki kaynaklara yayılmış haldedir.³⁸

İbn Ömer’den nakledilen bir başka hadiste Yahudi, Hristiyan ve Müslümanların durumu, ücretle yarı zamanlı çalışan işçilere benzetilmiştir. Bu benzetmeye göre Yahudiler, sabahdan öğleye kadar bir kîrât, Hristiyanlar öğleden ikindiye kadar bir kîrât, Müslümanlar ise ikindiden akşama kadar iki kîrâta çalışan işçilere benzemektedir. Bu metin farklı formlarda, erken dönem kaynaklardan itibaren diğer kaynaklara yayılmış durumdadır.³⁹

İbn Muhayriz’den nakledilen maktû bir rivayette şöyle denilmektedir: “Kim Allah yolunda bir gece nöbet tutarsa onun için, her bir insan ve her bir hayvana karşılık kîrât kîrât sevap vardır.”⁴⁰ Buradaki “kîrât kîrât sevap” ile Türkçedeki “tonlarca” tabirinin kullanımına benzer şekilde, çok büyük miktarlarda sevap verileceğinin kastedildiği anlaşılmaktadır. Bu hadis, hadis kitaplarına yayılmamış, değişik versiyonları bulunamamıştır. Benzer bir metnin merfû hali, yalnızca bir tarih kitabında tespit edilebilmiştir.⁴¹

Abdullah b. Amr’dan nakledilen mevkûf bir hadiste şöyle denilmiştir: “Kim Allah yolunda arkadaşlarına yardım ederse, ona herkesten daha fazla bir kîrât sevap verilir.”⁴² Bu metin yalnızca bu kaynakta bulunabilmiştir.

³⁶ Abdürrezzâk b. Hemâm es-San‘ânî, *Musannef*, thk. Habîburrahman A‘zamî (Beyrut: el-Meclisü’l-İlmî, 1983), 1/51, (No. 153); 3/449 (No. 6269); 3/450 (No. 6271).

³⁷ Abdürrezzâk b. Hemâm es-San‘ânî, *Musannef*, 10/432 (No. 19611), (Ma‘mer b. Râşid’in *el-Câmi‘i* kısmında).

³⁸ Mâlik b. Enes, *Muvatta*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 1985), 2/969 (No. 12); Ebû Bekr Abdullah b. Zübeyr b. İsa Humeydî, *Müsned*, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî (Dimeşk: Dârü’s-Sakâ, 1996), 1/522 (No. 645); İbn Hanbel, *Müsned*, 8/55 (No. 4479); Buhârî, *Sahih*, “Hars ve’l-Mezâri’ ”, 3/103 (No. 2322).

³⁹ Abdürrezzâk b. Hemâm es-San‘ânî, *Musannef*, 11/290 (No. 20565), (Ma‘mer’in *el-Câmi‘i* kısmında); Ebû Davud et-Tayâlisî, *Müsned*, thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî (Cîze: Hicr li’t-Tıbaa ve’n-Neşr, 1999), 3/361 (No. 1929); İbn Hanbel, *Müsned*, 8/100 (No. 4508); Buhârî, *Sahih*, “Mevâkîtü’s-Salât”, 17, 1/116 (No. 557).

⁴⁰ Abdullah b. el-Mübârek, *el-Cihâd*, thk. Dr. Nezîh Hammâd (Tunus: Dâru’t-Tunûsiyye, 1972), 148 (No. 186); Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühhd* (Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1999), 315 (No. 2304).

⁴¹ Muhammed b. Ömer Vakidî, *el-Megâzi*, thk. Marsden Jones (London: Oxford University Press, Incorporated, 1966), 3/1034.

⁴² Abdullah b. el-Mübârek, *el-Cihâd*, 160 (No. 211).

Bir başka hadiste cenaze namazına katılmanın sevabı anlatılırken Ķirāt kelimesi kullanılmıştır:

“Kim cenaze namazı kılsa ona bir Ķirāt vardır. Kim defin işlerinin bitmesine kadar cenazeye eşlik ederse ona iki Ķirāt (ecir) vardır.”⁴³ Bu hadis, çeşitli versiyonlarıyla büyük bir sarmal halinde kaynaklara yayılmış durumdadır.⁴⁴

Aşağıda gelen rivayetlerde ise Ķirāt kelimesinin fiziksel para ölçüsü anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

H. Ali’nin şöyle dediği nakledilir: “Size en büyük kayıpların neler olduğunu söyleyeyim mi? Bir adam dirhem üzerine dirhem, Ķirāt üzerine Ķirāt biriktirir; sonra ölür...”⁴⁵ Bu hadisin diğer kaynaklara yayılmadığı görölmektedir.

Bir başka hadiste H. Peygamber’in Cabir’in devesini satın alma olayını anlatırken para anlamında Ķirāt kelimesi kullanılmaktadır. Bu metnin erken kayıtlarından birinde şöyle denilir: “...Medine’ye vardığımda deveyi ona götürdüm. Bana beş ukiyye ve fazladan bir Ķirāt verdi...”⁴⁶ Buhârî’nin kaydında metin daha ayrıntılıdır: “...Ona dört dinar verdi ve üzerine bir Ķirāt ekledi. (...) Bu Ķirāt, Cabir’in kılıcının kınından ayrılmazdı.”⁴⁷ İbn Hacer bu hadisin farklı versiyonlarına dikkat çekmiştir.⁴⁸

7. H. Peygamber Döneminde Ķirāt Kelimesinin Kullanımı

H. Peygamber döneminde para anlamında Ķirāt kelimesinin bilinmediği iddiası, Ķirāt kelimesini içeren birçok hadisin sonradan ortaya çıktığı yönünde bir kuşku uyandırmaktadır. Bu araştırmada muhaddislerden söz konusu iddianın aksini savunan bir kimsenin bulunamaması, H. Peygamber ve öncesi dönemlerde, Hicaz bölgesinde Ķirāt kelimesinin bilinip bilinmediği meselesinin araştırılmasını gerekli kılmaktadır. Öncelikle Ķirāt kelimesinin etimolojisini araştırmak konuyu aydınlatmaya yardımcı olacaktır.

Arapça sözlüklerde verilen bilgilere göre Ķirāt kelimesi Ķ-r-ť kelimesinden türemiştir. Kelimenin kök anlamı “bir bitkiyi doğramak, bir elbise veya bir mahsulü uzunlamasına kesmek” (قَطَّعَهُ) anlamlarına gelmektedir.⁴⁹ Ķirāt kelimesinin “bir şeyi azar azar vermek” (أَعْطَاهُ قَلِيلًا قَلِيلًا) anlamına gelmektedir.

⁴³ Ebü’l-Hasen Ali b. Hucr b. İyâs es-Sa’dî el-Mervezî Ali b. Hucr, *Hadîsu Ali b. Hucr an İsmail b. Cafer*, thk. Ömer b. Refûd b. Refîd es-Süfyânî (Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 1998), 239 (No. 146).

⁴⁴ Bunlardan bazıları için bkz. Ebû Davud et-Tayâlisî, *Müsned*, 4/307 (No. 2704); İbn Hanbel, *Müsned*, 12/113 (No. 7188); Buhârî, *Sahîh*, “Cenâze”, 58, 2/87 (No. 1325).

⁴⁵ Abdullah b. el-Mübârek, *Zühed*, 38 (Mulhak kısmında).

⁴⁶ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 4/384.

⁴⁷ Buhârî, *Sahîh*, “Vekâlet”, 8, 3/100 (No. 2309).

⁴⁸ İbn Hacer, *Fethü’l-bârî*, 4/485.

⁴⁹ Ahmed Muhtar Abdülhamid Ömer, *Mu’cemü’l-luğatil-arabiyyeti’l-muâsira* (Kahire: Alemü’l-Kütüb, 2008), 3/1800.

anlamına gelen *qarrata* kelimesinden geldiği, *kîrat* kelimesinin aslının *qîrrāt* olduğu söylenmiştir.⁵⁰ Bir ölçü birimi olan *qîrrāt*ın çoğulu *qarārîttir*.⁵¹ Ağırlık ölçü birimi olarak bir *danîk*’in yarısıdır.⁵² Bölgelere göre değişmekle birlikte bir *qîrrāt*, bir dinarın yirmide biri, Şam bölgesinde yirmi dörtte biridir. Bir *qîrrāt* üç arpa tanesi ağırlığına eşdeğer görülmüştür.⁵³ Ölçü birimlerinin karşılaştırılmasının yapıldığı yerlerde *qîrrāt* ölçüsünün de yer alması geçmişte, bu ölçü biriminin günlük yaşamda kullanıldığına işaret etmektedir.⁵⁴ Güncel Arapçada *qîrrāt* kelimesine üç anlam verilmiştir: 1. Dinarın altıda biridir. 2. Değerli taş ve incileri ölçmek için kullanılan ve 200 miligrama denk gelen kütle birimidir. Ayar rakamı olarak bir alaşımdaki altının yüzdesini gösterir ve “yirmi dört paydadan şu kadar pay” olarak ifade edilir. 3. Bir şeyin yirmi dört cüzünden biridir. Buna arazi *qîrrāt*ı da dâhil olup, yüz yetmiş beş metrekairelik bir alan demektir.⁵⁵

Bu araştırmada İslam öncesi dönem Arap şiirinde *qîrrāt* kelimesinin bulunamaması, söz konusu kelimenin Arapça kökenli olduğu bilgisi hakkında soru işareti oluşturmaktadır. *Qîrrāt* kelimesinin kökeni hakkında bir başka görüş onun Yunanca *kîrâtyon* (κεράτιον) kelimesinden geldiği ve harnup (keçiboynuzu) çekirdeği demek olduğudur.⁵⁶ Süryanice *qârâtâ* kelimesi de aynı anlama gelmektedir.⁵⁷ Bu kelimenin 16. yüzyılda Avrupa’ya Arapçadan yayıldığı belirtilmektedir.⁵⁸

Kökeni hangi dil olursa olsun, erken dönemlerden itibaren Arapça sözlüklerde *qîrrāt* kelimesine yer verilmiş olması bu kelimenin İslam toplumunda önceden beri bilindiğine işaret etmektedir. Erken dönem bir sözlükte, bir hastalığın tedavisi için önerilen bir ilacın malzeme ölçülerinde *qîrrāt* ölçüsünden söz edilmesi,⁵⁹ *dîvân* kelimesinin vezninin *qîrrāt* kelimesinin veznine benzetilmesi,⁶⁰ bazı

⁵⁰ Ebû Bekir Muhammed b. el-Hasen İbn Düreyd, *Cemheretü’l-luğa*, thk. Remzî Münîr Ba’lebekkî (Beyrut: Dârü’l-İlmi li’l-Melâyîn, 1987), 2/757; Muhammed b. Ahmed Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, thk. Muhammed İvaz Mer’ab (Beyrut: Dâru İhyâit-Türâsî’l-Arabî, 2001), 9/8.

⁵¹ Ebu’l-Kâsım İsmail b. Abbâd b. Abbas et-Tâlekânî Sâhib b. Abbâd, *el-Muhît fi’l-luğa*, thk. Muhammed Hasan Âl-i Yâsîn (Beyrut: Âlemü’l-Kütüb, 1994), 5/317.

⁵² Ebû Nasr İsmail b. Hammâd Cevherî, *Sihah tacü’l-luğa ve sihani’l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgaîffûr Attâr (Beyrut: Dârü’l-İlmi li’l-Melâyîn, 1987), 3/1151.

⁵³ Ebu’l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdir, ts.), 7/375; Walter W. Skeat, *An Etymological Dictionary of The English Language* (London: Oxford University Press, ts.), 93.

⁵⁴ Muhammed b. Ahmed b. Yusuf el-Havarizmî, *Mefâtihu’l-ulûm*, thk. İbrahim el-Ebyârî (Dârü’l-Kitâbi’l-Arabî, ts.), s. 88; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 10/491.

⁵⁵ Ahmed Muhtar Abdülhamid Ömer, *Mu’cem*, 3/1800.

⁵⁶ “Carat”, *Online Etymology Dictionary* (Erişim 14 Şubat 2025); Skeat, *An Etymological Dictionary of The English Language*, 93.

⁵⁷ Cengiz Kallek, “Kîrat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2022), 25/437.

⁵⁸ “Carat”.

⁵⁹ Halil b. Ahmed, *Kitâbu’l-Ayn*, thk. Mehdi Mahzumî, İbrahim Samerrâî (Beyrut: Müessetü’l-A’lemi li’l-Matbûât, 1988), 5/375.

⁶⁰ Amr b. Osman Sîbeveyh, *el-Kitab li-Sîbeveyh*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetü’l-Hancî, 1988), 3/218.

fıkhî hükümlerde Ķîrât biriminin yer alması,⁶¹ bu kelimenin İslam'ın erken döneminde Araplar arasında yaygın biçimde bilindiğine dair güçlü kanıtlar sunmaktadır.

İslam'ın erken döneminde kullanılan paralar konusundaki araştırmalar da Ķîrât kelimesinin Hz. Peygamber döneminde bilindiğini doğrulamaktadır. Hz. Peygamber, Hicaz'da kullanılan Bizans ve İran kaynaklı paraları ve ölçü birimlerini olduğu gibi bırakmış, zekât nisabı ve nafaka miktarları konusunda hububat ve meyvelerin takdirinde Medinelilerin hacim ölçü birimlerini, altın ve gümüşün takdirinde ise Mekkelilerin kullandıkları ağırlık ölçü birimlerinin esas alınmasını istemiştir.⁶² İslam'dan önceki dönemde Hicaz halkı, özellikle Mekkeliler Yemen, Irak, Şam, Habeşistan gibi bölgelerle ticaret yaptıkları için Rum, Sasani, Yemen ve muhtemelen Habeşistan paralarını kullanıyorlardı.⁶³ Belâzürî'nin (ö. 279/892-93) verdiği bilgiler, Mekke halkının İslam öncesinden itibaren para birimi anlamında Ķîrât kelimesini yaygın biçimde kullandığını doğrulamaktadır.⁶⁴ Müslümanlar Şam'ı fethettiklerinde (14/635), Bizans memurları şehirden ayrılmakla birlikte Arap olmaları sebebiyle Müslümanlarla ortak yönleri Bizanslılardan daha fazla olan Dimaşk halkının büyük bölümü şehri terk etmemiş,⁶⁵ bunlar kendi geleneklerine uygun biçimde ölçü birimlerini kullanmaya devam etmişlerdir. Bu bilgileri Şam bölgesinde kullanılan Ķîrât biriminin, fetihten sonraki dönemde de mutad biçimde kullanılmaya devam ettiğini 18/639 yılına tarihlendirilen bir papirüste yer alan bazı bilgilerden de teyit etmek mümkündür. Ticari bir tutanak olduğu anlaşılan bu belgede deri, zeytin, saman gibi günlük ihtiyaç malzemelerinin fiyatlarının Ķîrât cinsinden kaydedildiği görülmektedir.⁶⁶

Sonuç

Hz. Peygamber'in birkaç Ķîrât para karşılığında koyun güttüğünü ifade eden hadiste yer alan Ķarârî kelimesinin para anlamına değil, Mekke yakınlarında bir yer adı anlamına geldiği görüşünü desteklemek üzere ileri sürülen Hz. Peygamber zamanında Ķîrât kelimesinin bilinmediği iddiasının temelsiz olduğu anlaşılmıştır. Araştırma, Ķîrat kelimesinin Hz. Peygamber ve öncesi dönemlerde Hicaz bölgesinde bilindiği ve yaygın biçimde kullanıldığı yönünde güçlü kanıtların olduğunu göstermiştir. Bu araştırmada İslam öncesi Arap şiirinde Ķîrat kelimesinin yer aldığı bir beytin bulunamamış olması bir boşluk oluştursa da Ķîrât kelimesinin etimolojisi ve İslam'ın erken döneminde kullanılan para birimleriyle ilgili tarihsel kayıt ve bilgiler meseleyi açıklığa kavuşturacak yeterlikte olduğu kanaati

⁶¹ Muhammed b. el-Hasen Şeybânî, *el-Asl*, thk. Muhammed Boynukalın (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012), 2/595.

⁶² Şükrü Özen, "Habbe", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/343.

⁶³ Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî târihi'l-Arab kable'l-İslâm* (Beyrut: Dârü's-Sâkî, 2001), 14/183.

⁶⁴ Ahmed b. Yahya Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân* (Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl, 1988), 447.

⁶⁵ Cengiz Tomar, "Şam", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/311.

⁶⁶ Arietta Papaconstantinou, "Administering the Early Islamic Empire: Insight from the Papyri", *Money, Power and Politics in Early Islamic Syria*, ed. John Haldon (London: Routledge, 2010), 66.

hâsıl olmuştur. Dolayısıyla, içeriğinde kîrâṭ kelimesi olan merfû rivayetlerin genel bir hükümle mevzû kabul edilmesinin doğru olmadığı sonucuna varılmıştır.

Araştırmada önemli görülen bazı yan bulgular veya onlara işaret eden bazı ipuçları da elde edilmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir:

Hiz. Peygamber'in birkaç kırat karşılığında çobanlık yaptığını bildiren hadis metninin, üzerinde yapılan tevellere rağmen anlam değişikliğine neden olacak herhangi bir bozulmaya uğramadığı tespit edilmiştir. Bu durumun, genel bir değerlendirmeye ehl-i hadisin hadis metinlerini aslına uygun biçimde koruma konusundaki titizliklerine işaret ettiği söylenebilir.

Ehl-i hadisten bazılarının Hiz. Peygamber'in imajına zarar verdiğini düşündükleri metinleri tevil ederken bazen anlamı aşırı zorladıkları, bu zorlama tevillerin bazen maksadın aksi yönünde, sahih kabul edilen birtakım hadislerde kuşku uyandırmaya neden olduğu görülmüştür. Bu araştırmada, inceleme konusu tartışmada görüş bildiren kimselerin dil, tarih, coğrafya gibi ilimlere müracaat etmedikleri; bir dil bilgini olan Sağânî'nin, görüşüne itibar edilmemesi nedeniyle yakındığı tespit edilmiştir.

Araştırmada incelenen hadislerden bazılarının kaynaklara yayılmış, bazılarının ise yayılmamış olduğu anlaşılmıştır. Deve çobanlarıyla koyun çobanları arasındaki üstünlük yarışını anlatan metinlerde olduğu gibi bazı hadis metinlerinin tarihin bir döneminde ortaya çıkmış tartışmalarla bağlantısı olduğu bu araştırmada da görülmüştür. Bu tip bağlantıların bazı hadislerin ortaya çıkışını veya yayılmasını açıklayan nedenler arasında dikkate alınması yararlı olacaktır.

Extended Abstract

The historical and geographical usage of certain words in hadith texts can provide some clues to determine the origin and time of the hadith. This study examines whether it is possible to consider all marfû^c hadiths containing the words qīrāt and qarārīt as fabricated.

The rationale for examining this issue can be summarized as follows: Early hadith sources indicate that the Prophet Muhammad (pbuh) worked as a shepherd in his youth and received payment for it. However, some scholars argue that this word refers not to a payment but to a place name near Mecca. Ibn Hajar (d. 852/1449) mentioned that some of those who held this view claimed that the word qīrāt was unknown during the Prophet's time, and he did not comment on this claim. This article was written to investigate the accuracy of this claim. This issue is considered important because if the word qīrāt was unknown during the Prophet's time, it raises the possibility that all marfû^c hadiths containing this word were fabricated later.

The narration that forms the source of the debate is reported in an early source as follows: The Prophet Muhammad (pbuh) said, "Every prophet sent by Allah has been a shepherd." His companions asked, "Even you, O Messenger of Allah?" He replied, "Yes, I herded them for the Meccans for qarārīt." (Ibn Sa'd, al-Ṭabaqāt, 1/103). In a later source, one of the narrators of the hadith, Suwayd, explained, "That is, for each sheep, a qīrāt." (Ibn Maja, Sunan, 3/278). The article critically examines the chain of transmission and the text of this hadith.

According to Ibn Hubayra (d. 560/1165), Ibrahim al-Ḥarbī (d. 285/899) stated that the word qarārīt in the hadith did not refer to a payment in silver (money) but actually meant a place name (Ibn Hubayra, al-Iṣṣāḥ, 8/14). No source addressing this debate between the time of Ibrahim al-Harbi and Ibn Hubayra has been found. After Ibn Hubayra, many sources have pointed to this view and discussed the issue. It is understood from the references made to him in later periods that Ibn al-Jawzī (d. 597/1201) had a significant influence on the spread of this view.

Those who argue that the word qarārīt means a place name use two pieces of evidence. One is the narration, "You will conquer a place called Qarārīt..." and the other is the narration, "... I also herded sheep for my family in Ajyād."

It is claimed that the real motive for objecting to the use of the word qarārīt in the sense of payment was to eliminate the perceived impropriety in the text, as the Prophet's herding of sheep for the polytheists for a fee was seen as a disgrace (Turibishtī, Kitāb al-Muyassar, 2/709).

The claim that the Arabs did not know of a currency called qīrāt in earlier periods can be seen in works from the early ninth century AH. Ibn Hajar reported that some unnamed individuals claimed that the Arabs did not know of a currency called qīrāt and cited the hadith, "You will conquer

a place called qīrāṭ..." as evidence (*Fatḥ al-Bārī*, 4/441). At this stage, the debate took on a new dimension, with the claim that the Arabs did not know of a currency called qīrāṭ during the Prophet's time and before. In the research, no one was found to argue against this claim.

The article also examines these hadiths containing the word qīrāṭ and finds that in some of them, the word qīrāṭ is used to denote the amount of reward promised for a deed, while in others, it is used as a real currency.

The article also examines the word qīrāṭ from a linguistic and etymological perspective and points to a papyrus that historically attests to the use of the qīrāṭ measurement unit during the Prophet's time.

In conclusion, the claim that the word qīrāṭ was unknown during the Prophet's time, put forward to support the view that the word qarārīṭ in the hadith reporting that the Prophet herded sheep for a few qīrāṭs refers to a place name near Mecca rather than a payment, is found to be baseless. The research also identifies some additional findings, which are as follows:

It has been determined that the text of the hadith reporting that the Prophet worked as a shepherd for a few qīrāṭs has not undergone any alteration that would change its meaning, despite the interpretations made on it. This can be seen as an indication of the meticulousness of hadith scholars in preserving the texts of hadiths in their original form.

It has been observed that some hadith scholars, while interpreting texts they believed to harm the Prophet's image, sometimes forced the meaning excessively, and these forced interpretations sometimes caused doubts about some hadiths that were considered authentic.

It has been understood that some of the hadiths examined have spread to sources, while others have not. This research has also shown that some hadith texts are connected to debates that emerged at a certain point in history. Considering such connections among the reasons explaining the emergence or spread of some hadiths will be beneficial.

ملخص موسع

يمكن أن يوفر الاستخدام التاريخي والجغرافي لبعض الكلمات في نصوص الحديث أدلة لتحديد أصل وزمان الحديث. تدرس هذه الدراسة ما إذا كان من الممكن اعتبار جميع الأحاديث المرفوعة التي تحتوي على كلمتي "قيراط" و"قرايط" بالوضع.

يمكن تلخيص سبب بحث هذه المسألة على النحو التالي: تشير المصادر الحديثية المبكرة إلى أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يرعى في شبابه ويتلقى أجرًا مقابل ذلك. ومع ذلك، يجادل بعض العلماء بأن هذه الكلمة تشير إلى اسم مكان بالقرب من مكة وليس إلى ثمن. ذكر ابن حجر (ت. 852 / 1449) أن بعض الذين يحملون هذا الرأي زعموا أن كلمة "قيراط" كانت غير معروفة في زمن النبي صلى الله عليه وسلم، ولم يرد ابن حجر هذا الادعاء. كُتب هذا المقال للتحقيق في صحة هذا الادعاء. تعتبر هذه المسألة مهمة لأنه إذا كانت كلمة "قيراط" غير معروفة في زمن النبي صلى الله عليه وسلم، فإن ذلك يثير احتمال أن تكون جميع الأحاديث المرفوعة التي تحتوي على هذه الكلمة بالوضع.

يروى المصدر الذي يشكل أساس النقاش ما يلي: قال رسول الله، صلى الله عليه وسلم: "مَا بَعَثَ اللَّهُ، عَزَّ وَجَلَّ، نَبِيًّا إِلَّا رَاعَى غَنَمٍ: قَالَ لَهُ أَصْحَابُهُ: وَأَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، وَأَنَا رَعَيْتُهَا لِأَهْلِ مَكَّةَ بِالْقَرَارِيطِ" (ابن سعد، الطبقات، 1 / 103). في مصدر لاحق، أوضح أحد رواة الحديث، سويد، قائلاً: "يَعْنِي كُلَّ شَاةٍ بِقِيرَاطٍ" (ابن ماجه، السنن، 3 / 278). يبحث المقال سلسلة الإسناد ونص هذا الحديثين نقديًا.

نقل ابن هبيرة (ت. 560 / 1165) عن إبراهيم الحربي (ت. 285 / 899) أن القرايط موضع، ولم يرد بذلك القرايط من الفضة (ابن هبيرة، الإفصاح، 8 / 14). لم يتم العثور على مصدر يتناول هذا النقاش بين زمن إبراهيم الحربي وابن هبيرة. بعد ابن هبيرة، أشارت العديد من المصادر إلى هذا الرأي وناقشت المسألة. يفهم من الإشارات التي أُشيرت إليه في الفترات اللاحقة أن ابن الجوزي (ت. 597 / 1201) كان له تأثير كبير في نشر هذا الرأي.

يستخدم الذين يجادلون بأن كلمة "قرايط" تعني اسم مكان دليلين. أحدهما هو الحديث: "إِنَّكُمْ سَتَفْتَحُونَ أَرْضًا يَذْكُرُ فِيهَا الْقِيرَاطُ..." والآخر هو الحديث: "... وَبُعِثْتُ أَنَا، وَأَنَا أَرْعَى غَنَمًا لِأَهْلِ بَاجِيَادٍ". أثار

الطحاوي (ت. 933/321) اعترضاً مهماً بشأن معنى الحديث الأول. جادل نقاد الحديث: "كَيْفَ تَقْبَلُونَ هَذَا، وَأَنْتُمْ تَجِدُونَ ذِكْرَ الْقَيْرَاطِ جَارِياً عَلَى أَلْسِنِ النَّاسِ جَمِيعاً وَمَذْكُوراً فِي سَائِرِ الْبُلْدَانِ سِوَى الْبَلَدِ الَّذِي أُضِيفَ ذَلِكَ الْقَيْرَاطُ فِي هَذَا الْحَدِيثِ إِلَى أَهْلِهِ...؟" حاول الطحاوي حل المسألة من خلال شرح أن المصريين استخدموا كلمة "قيراط" بمعنى "أَعْطَيْتُ فَلَانًا قَرَارِيطَهُ إِذَا سَمِعَهُ مَا يَكْرَهُهُ وَإِذَا خَاطَبَهُ بِمَا لَا يُحِبُّ مُحَاطَبَتَهُ بِهِ"، على عكس الناس في الأماكن الأخرى، وبالتالي وُصفت مصر بأنها "المدينة التي يُذكر فيها القيراط" (الطحاوي، شرح مشكل الآثار، 294/3). قد يشير عدم تناول الطحاوي للنقاش حول ما إذا كانت "قرايط" اسم مكان إلى أن مثل هذا النقاش لم يكن موجوداً في زمنه.

وفقاً لرأي معارض، فإن الإصرار على أن كلمة "قرايط" هي اسم مكان ليس مسألة نقد نصي تتعلق بالتناقضات أو عدم الدقة التاريخية. بل هو جهد من مجموعة من علماء الحديث لحماية النبي صلى الله عليه وسلم من فعل اعتبروه مخزياً. يُزعم أن الدافع الحقيقي للاعتراض على استخدام كلمة "قرايط" بمعنى الأجر كان لإزالة ما يُعتبر غير لائق في النص، حيث كان يُنظر إلى رعي النبي صلى الله عليه وسلم للغنم للمشاركين مقابل أجر على أنه عار (التوربشتي، كتاب الميسر، 2/709).

يمكن رؤية الادعاء بأن العرب لم يعرفوا عملة تسمى "قيراط" في الفترات السابقة في الأعمال من القرن التاسع الهجري المبكر. ذكر ابن حجر "وقال بعضهم: لم تكن العرب تعرف القيراط الذي هو من النقد، ولذلك جاء في الصحيح: يستفتحون أرضاً يذكر فيها القيراط" (فتح الباري، 4/441). في هذه المرحلة، اكتسب النقاش بُعداً جديداً، مع الادعاء بأن العرب لم يعرفوا عملة تسمى "قيراط" في زمن النبي صلى الله عليه وسلم وما قبله. لم يتم العثور على أي شخص يجادل ضد هذا الادعاء في البحث. يبحث المقال أيضاً هذه الأحاديث التي تحتوي على كلمة "قيراط" ويجد أن في بعضها، تُستخدم كلمة "قيراط" للدلالة على مقدار الثواب الموعود على عمل صالح، بينما في البعض الآخر، تُستخدم كعملة حقيقية.

يبحث المقال أيضاً كلمة "قيراط" من منظور لغوي وإيمولوجي ويشير إلى بردية تشهد تاريخياً على استخدام وحدة القياس "قيراط" في زمن النبي صلى الله عليه وسلم.

في الختام، تبين أن الادعاء بأن كلمة "قيراط" كانت غير معروفة في زمن النبي صلى الله عليه وسلم، الذي طُرح لدعم الرأي بأن كلمة "قرايط" في الحديث الذي يذكر أن النبي صلى الله عليه وسلم رعى الغنم مقابل بضع

"قراريط" تشير إلى اسم مكان بالقرب من مكة بدلاً من عملة، لا أساس له. يحدد البحث أيضًا بعض النتائج الإضافية، وهي كما يلي:

تم تحديد أن نص الحديث الذي يذكر أن النبي صلى الله عليه وسلم عمل كراعٍ مقابل بضع "قراريط" لم يخضع لأي تغيير من شأنه تغيير معناه، على الرغم من النقاش التي أُجريت عليه. يمكن اعتبار ذلك إشارة إلى دقة علماء الحديث في الحفاظ على نصوص الأحاديث في شكلها الأصلي.

لوحظ أن بعض علماء الحديث، أثناء تفسير النصوص التي اعتقدوا أنها تضر بجلالة النبي صلى الله عليه وسلم، أحيانًا أجبروا المعنى بشكل مفرط، وأن هذه التفسيرات القسرية أحيانًا تسببت في شكوك حول بعض الأحاديث التي كانت تعتبر صحيحة.

تم فهم أن بعض الأحاديث التي تم بحثها قد انتشرت إلى المصادر، بينما لم تنتشر أخرى. أظهر هذا البحث أيضًا أن بعض نصوص الأحاديث مرتبطة بالنقاشات التي ظهرت في نقطة معينة في التاريخ. سيكون من المفيد النظر في مثل هذه الروابط بين الأسباب التي تفسر ظهور أو انتشار بعض الأحاديث.

الكلمات المفتاحية: الحديث، أهل الحديث، نقد المتن، قيراط، رعي الغنم.

Kaynaklar / References

- Abdulganî el-Makdisî. *el-Kemâl fî esmâî'r-ricâl*. thk. Şâdî b. Muhammed. Kuveyt: Şeriketü Ğarrâs li'd-Dâiye, 2016.
- Abdullah b. el-Mübârek. *el-Cihâd*. thk. Dr. Nezîh Hammâd. Tunus: Dâru't-Tunûsiyye, 1972.
- Abdullah b. el-Mübârek. *Kitâbü'z-Zühd ve'r-rekâik*. thk. Habiburrahman el-A'zamî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2004.
- Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî. *Musannef*. thk. Habiburrahman A'zamî. Beyrut: el-Meclisü'l-İlmî, 2. Basım, 1983.
- Ahmed b. Hanbel. *ez-Zühd*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Ahmed Muhtar Abdülhamid Ömer. *Mu'cemü'l-luğatil-arabiyyeti'l-muâsira*. Kahire: Alemü'l-Kütüb, 2008.
- Ali b. Hucr, Ebü'l-Hasen Ali b. Hucr b. İyâs es-Sa'dî el-Mervezî. *Hadîsu Ali b. Hucr an İsmail b. Cafer*. thk. Ömer b. Refûd b. Refîd es-Süfyânî. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1998.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Belâzürî, Ahmed b. Yahya. *Fütûhu'l-büldân*. Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl, 1988.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar min umûri Resulillah (s.a.v.) ve sunenihi ve eyyâmihi*. thk. Muhammed Züheyr b. Nâsir en-Nâsir. Dâru Tavki'n-Necât, 1422.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Kitâbü't-Târîhi'l-kebîr*. thk. Muhammed Abdülmuîd Han. Haydarabad: Dâiretü'l-Meârifî'l-Usmânî, ts.
- Cevâd Ali. *el-Mufasssal fî târihi'l-Arab kable'l-İslâm*. Beyrut: Dâru's-Sâkî, 2001.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd. *Sihah tacü'l-luğa ve sihani'l-Arabiyye*. thk. Ahmed Abdülgaffûr Attâr. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1987.
- Ebû Ahmed el-Hâkim, Muhammed b. Muhammed el-Kerâbisî. *el-Esâmî ve'l-künâ*. thk. Ebû Ömer Muhammed b. Ali. Kahire: Dâru'l-Fârûk, 2015.
- Ebû Davud et-Tayâlisî. *Müsned*. thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî. Cîze: Hicr li't-Tıbaa ve'n-Neşr, 1999.
- Ezherî, Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbü'l-luğa*. thk. Muhammed Ivaz Mer'ab. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2001.
- Halil b. Ahmed. *Kitâbu'l-Ayn*. thk. Mehdi Mahzumî, İbrahim Samerrâî. Beyrut: Müessetü'l-A'lemi li'l-Matbûât, 1988.
- Hamevî, Ebû Abdillâh Yâkût b. Abdillâh. *Mu'cemü'l-büldân*. Beyrut: Dâru Sâdir, 1995.
- Havarizmî, Muhammed b. Ahmed b. Yusuf el-. *Mefâtihu'l-ulûm*. thk. İbrahim el-Ebyârî. Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.
- Humeydî, Ebû Bekr Abdillâh b. Zübeyr b. İsa. *Müsned*. thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî. Dimeşk: Dâru's-Sakâ, 1996.
- İbn Adî el-Cürcânî. *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*. ed. Ali Muhammed Muavvaz. thk. Âdil Ahmed Abdü'l-Mevcûd. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.

- İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen. *Târîhu Medîneti Dimeşk*. thk. Muhibbüddîn Ebû Saîd. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1995.
- İbn Düreyd, Ebû Bekir Muhammed b. el-Hasen. *Cemheretü'l-luğa*. thk. Remzî Münîr Ba'lebekkî. Beyrut: Dârü'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1987.
- İbn Hacer, Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî. *Fethü'l-bâri bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Muhibbüddin el-Hatîb. Beyrut: Mektebetü's-Selefiyye, 1390.
- İbn Hacer el-Askalânî. *Tehzîbü't-Tehzîb*. Haydarabad: Matbaatü Dâireti'l-Meârifî'n-Nizâmiyye, 1327.
- İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaut vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân el-Büstî. *Kitâbu's-sikât*. thk. Muhammed Abdulmuîd Han. Haydarabad: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, 1978.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sekka vd. Kahire: Mustafa el-Babi el-Halebi, 1955.
- İbn Hübeyre, Yahya b. Hübeyre b. Muhammed. *el-İfsâh an meâni's-sihâh*. thk. Fuâd Abdülmünim Ahmed. Riyad: Dârü'l-Vatan, 1417.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaut vd. Dimeşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdir, ts.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî. *Kitâbü't-Tabakâtî'l-kebîr*. thk. Ali Muhammed Ömer. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2001.
- İbnu Abdi'l-Hakem, Abdurrahman b. Abdillâh. *Fütûhu Mısır ve'l-Mağrib*. Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 1415.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahmân b. Alî. *Keşfü'l-müşkil fi ehâdisi's-Sahîhayn*. thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb. Riyad: Dârü'l-Vatan, ts.
- İbnü'n-Nedîm, Ebu'l-Ferec Muhammed b. İshak. *el-Fihrist*. thk. İbrahim Ramazan. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1997.
- Kallek, Cengiz. "Kırat". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2022), 25/437-438.
- Kuzudişli, Ali. *Rivayetlerde Sarmal Özellik*. İzmir: Tıbyan Yayıncılık, 2012.
https://www.academia.edu/14920875/Hadislerde_Sarmal_%C3%96zellik_The_Spiral_Structure_of_Hadith_Narrations_
- Mâlik b. Enes. *Muvatta*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1985.
- Mizzî, Ebu'l-Haccâc Yusuf b. Abdirrahman. *Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1983.
- Müslim, Ebu'l-Hasen Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: Matbaatü İsa el-Bâbî, 1955.
- Özen, Şükrü. "Habbe". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/343-346.
- Papaconstantinou, Arietta. "Administering the Early Islamic Empire: Insight from the Papyri". *Money, Power and Politics in Early Islamic Syria*. ed. John Haldon. 57-74. London: Routledge, 2010.

- Sağânî, Hasen b. Muhammed b. el-Hasen. *el-Ubâbü'z-zâhir ve'l-lübâbü'l-fâhir*. thk. Muhammed Hasen Âl-i Yasin. Bağdat: el-Mektebetü'l-Vataniyye, 1979.
- Sâhib b. Abbâd, Ebu'l-Kâsım İsmail b. Abbâd b. Abbas et-Tâlekânî. *el-Muhît fi'l-luğa*. thk. Muhammed Hasan Âl-i Yâsîn. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1994.
- Sîbeveyh, Amr b. Osman. *el-Kitab li-Sîbeveyh*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 3. Basım, 1988.
- Skeat, Walter W. *An Etymological Dictionary of The English Language*. London: Oxford University Press, ts.
- Şeybânî, Muhammed b. el-Hasen. *el-Asl*. thk. Muhammed Boynukalın. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012.
- Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed. *Şerhu müşkili'l-Âsâr*. thk. Şuayb el-Arnaut. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994.
- Tomar, Cengiz. “Şam”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/311-315.
- Tûribişî, Ebû Abdillâh Fazlullah b. Hasen. *Kitâbü'l-Müyesser fi şerhi Mesâbîhi's-sünne*. thk. Abdulhamid Hendâvî. Mekke: Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, 2008.
- Vakidî, Muhammed b. Ömer. *el-Megâzî*. thk. Marsden Jones. London: Oxford University Press, Incorporated, 1966.
- Yahya b. Maîn, Ebû Zekerîyya. *Târîhu İbn Maîn (Rivâyetü'd-Dûrî)*. thk. Ahmed Muhammed Nûr Seyf. Mekke: Merkezü'l-Bahsi'l-İlmî, 1979.
- Online Etymology Dictionary. “Carat”. Erişim 14 Şubat 2025. <https://www.etymonline.com/word/carat>